

Skaitmeninė vidaus rinka: įgyvendinimo iššūkiai ir vartotojų lūkesčių išpildymas

Kintant ES ekonomikai kartu turi keistis ir ES vidaus rinka: šalia jau egzistuojančių keturių pagrindinių laisvių – laisvo asmenų, kapitalo, paslaugų ir prekių judėjimo – reikalinga ir “penktoji”, neriboto žinių judėjimo laisvė. Pastaroji turėtų tapti svarbiausiu veiksnium, lemiančiu ateities gamybos tendencijas. Šiandien informacinių ir komunikacijos technologijų (IKT) sektoriaus vertė siekia 600 milijardų eurų ir tai sudaro 5% Europos BVP. Taip pat šis sektorius beveik 20% prisideda prie bendro produktyvumo augimo. Todėl skaitmeninės vidaus rinkos kūrimas įgauna strateginę reikšmę tolimesnei ES raidai.

Kas yra skaitmeninė vidaus rinka (SVR) ir kodėl apie ją kalbama vis dažniau? SVR projektas – tai Europos Komisijos bandymas suderinti besiskiriančias nacionalines interneto rinkas ir sukurti bendrą europinę skaitmeninę rinką, kuri yra vienos iš septynių ilgalaikės ES strategijos „Europa 2020“ prioritetinių iniciatyvų svarbiausia sudedamoji dalis (*angl. Digital Agenda for Europe*). SVR kūrimas ir vystymasis gali būti suvokiamas kaip ketvirtoji ES rinkos ekonominės integracijos banga – kaip dar vienas žingsnis į priekį skatinant Europos inovatyvumą, augimą ir bendradarbiavimą¹. 2012 m. kovo mėnesį įvykęs Europos Vadovų Tarybos susitikimas įpareigojo ES iki 2015 m. sukurti skaitmeninę vidaus rinką. Jei Europos lyderiams pavyks įgyvendinti šį ambicingą planą, bus padėti pagrindai visam regionui sėkmingai pašalinti 2008 m. krizės padarinius. *Copenhagen Economics* atliktame tyrime teigiama, jog laiku pasiekus užsibrėžtus tikslus ir SVR sukūrus iki 2020 m., ES šalys narės padidintų Europos BVP 4%. Tai reiškia, jog 27 valstybės kartu gautų 500 milijardų eurų naudą, o SVR poveikis ekonomikai būtų beveik toks pat, kokį 1992 m. padarė Vidaus rinkos programa.

SVR nauda ir svarba: verslas, viešasis sektorius ir piliečiai

Sėkmingai sukurta ir veikianti SVR potencialiai turėtų teigiamą poveikį ir verslui, ir vartotojams, ir viešajam sektoriui. Ekonominė nauda verslui, o ypač smulkioms ir vidutinėms įmonėms, yra akivaizdi. Šiandien tik 8% visų ES piliečių, perkančių internetu, prekes įsigyja iš kitos valstybės narės². Vienas iš *Digital Agenda for Europe* užsibrėžtų tikslų yra bent iki 33% padidinti mažų ir vidutinių įmonių pardavimus internetu. Taip pat įgyvendinus SVR projektą augs IKT sektoriaus plėtros poreikis. Tiesa, kad teigiami pokyčiai būtų pasiekti, reikia sukurti efektyvų ES lygmens teisinį reguliavimą.

SVR struktūros vystymo nereikėtų laikyti bandymu padėti konkrečiam sektoriui ar sukurti nišinę rinką. Informacinės visuomenės plėtros komiteto (IVPK) direktorius Kęstutis Andrijauskas teigia, jog informacinės ir komunikacijos technologijos lydi kiekvieną politikos įgyvendinimo sritį, todėl SVR vystymas yra labai svarbus. Platesnis skaitmeninių technologijų naudojimas privačiame sektoriuje reikštų proporcingai didesnę produktyvumą, stipresnes ES, kaip globalaus ekonominio veikėjo, pozicijas. Vis dėlto, didžiausią teigiamą poveikį pajustų piliečiai. 2012 m. vasarį Kopenhagoje vykusioje konferencijoje ES institucijų, valstybių narių vyriausybių, mokslo institucijų bei verslo atstovai aptarė SVR galimybes. Prognozuota, kad SVR kasmet sukurtų apytiksliai 30 000 naujų darbo vietų³. Pastaruoju ekonominio nuosmukio laikotarpiu nedarbo lygis ES ženkliai didėja, todėl nepanaudotą darbo jėgos potencialą, suteikus reikalingus e-įgūdžius, galima būtų nukreipti į konkurencingesnius sektorius. Taip pat SVR leistų skatinti įvairių grupių socialinį įtraukimą. Palengvinus sąlygas gamintojams konkuruoti tarpusavyje internetinėje erdvėje, vartotojai galėtų rinktis iš platesnio prekių asortimento ir pirkti už mažesnę kainą.

¹ Copenhagen Economics, „The Economic Impact of a European Digital Market“, 2010 03, 12.

² Europa.eu, „Digital Agenda for Europe : Key Initiatives“, Briuselis, 2010 05 19.

³ Konferencija „A Digital Single Market by 2015 – A Driver for Economic Growth and Jobs“, Kopenhaga, 2012 02 27.

Analitikai teigia, kad, jei ES pasiektų bent 15% pasaulinės e-prekybos dalies, europiečiai kasmet sutaupytų 200 milijardų eurų.

SVR teikiama nauda viešajam sektoriui būtų dvipusė. Viena vertus, SVR leistų sumažinti paslaugų teikimo kaštus. Perkėlus bent dalį viešųjų paslaugų į skaitmeninę erdvę, sumažėtų administraciniai kaštai. Kita vertus, taupant biudžeto lėšas, tuo pat metu būtų galima didinti produktyvumą, gerinti viešųjų paslaugų kokybę bei efektyvumą. Naudojantis interneto teikiamomis galimybėmis viešosios įstaigos galėtų teikti platesnę informaciją visuomenei, ženkliai sutrumpėtų paslaugų suteikimo laikas. Galimi e-technologijų panaudojimo viešojo sektoriaus funkcijoms įgyvendinti pavyzdžiai – piliečių konsultavimas naudojant video kameras ar įvairių dokumentų elektroninių formų talpinimas į duomenų bazines. Tokie inovatyvūs rezultatai bus pasiekti, jei viešasis sektorius atsižvelgs į piliečių poreikius ir lūkesčius. Priešingu atveju, koncentruojantis tik ties lėšų taupymu, kyla grėsmė, jog susilpnės ryšys su vartotojais.

SVR įgyvendinimo iššūkiai ir galimi sprendimai

Siekdama įgyvendinti SVR, ES susiduria su dideliais iššūkiais. Visų pirma, SVR plėtrai reikalingas skaitmeninių paslaugų infrastruktūros išvystymas. SVR nauda bus didžiausia tik tuo atveju, jei ja galės pasinaudoti visi ES piliečiai. Atsižvelgdama į tai, Europos Komisija pasiūlė 9,2 milijardų eurų investiciją į spartaus plėtimosi interneto tinklo kūrimą. Tačiau net ir sukūrus modernią infrastruktūrą, ji nesuteiks reikiamos naudos, jei nebus tobulinami darbuotojų įgūdžiai. Siekiant, kad piliečiai ir verslo atstovai galėtų naudotis skaitmeninės rinkos teikiamomis galimybėmis, reikia užtikrinti aukštą skaitmeninio raštingumo lygį ir įtraukti tuos 30% ES piliečių, kurie, apklausų duomenimis, nė karto nesinaudojo internetu. Taip pat būtina kasmet didinti valstybėse narėse rengiamų IT specialistų skaičių. Kaip teigia IVPK atstovė Ieva Žilionienė, Lietuvai reikėtų didesnio IT specialistų skaičiaus. Svarbu nuo mažumės skatinti jaunimą domėtis informacinių technologijų pažanga, daugiau dėmesio skirti šios srities neformaliai ugdymui ir inžinerinių specialybių populiarinimui.

Daug didesni iššūkiai kyla siekiant įgyvendinti teisinį SVR reguliavimą. Įmonės, siekdamos veikti tarptautiniu mastu Europoje, turi turėti daug žinių apie 27 valstybių narių sutarčių teisę ir mokesčių sistemą. Vartotojai dėl įstatyminių bazių skirtumų yra priversti riboti savo pasirinkimus. *European Policy Centre* analitikai siūlo imtis ES šalių įstatyminių normų harmonizacijos tam, kad būtų skurta palanki teisinė aplinka skaitmeninėje erdvėje užsiimantiems ekonomine veikla. Kęstutis Andrijauskas teigia, jog šalių teisinio reglamentavimo derinimas ir harmonizavimas yra būtina sąlyga siekiant tolimesnės SVR plėtros. Su tuo labai glaudžiai susijęs kitas rimtas iššūkis – visuomenės pasitikėjimo skaitmeninėmis paslaugomis ir saugumo garantijų trūkumas. Dokumente *Digital Agenda for Europe: key initiatives* teigiama, jog ES piliečiai niekada nepriims naujų technologijų, jei jomis nepasitikės. Tai – viena pagrindinių priežasčių, kodėl jie internetu perka daug mažiau, nei kitų regionų gyventojai. Šios problemos ES jau seniai įvardytos ir jas bandoma aktyviai spręsti. Siekiant pakelti pasitikėjimą ir paskatinti e-prekybą, sukurtos ginčų sprendimo schemas, leidžiančios greičiau ir lanksčiau rasti kompromisą sprendžiant nesutarimus⁴. ES daug dėmesio skiria vartotojų teisių apsaugai. Remiantis dabartiniu ES teisiniu reglamentavimu, vartotojams suteikiamas 7 dienų periodas, kurio metu jie gali grąžinti įsigytą prekę ar paslaugą.

Panašūs sunkumai iškyla kalbant apie e-parašus, kurie naudojami siekiant suteikti didesnę saugumo laipsnį skaitmeninėje erdvėje. *BILETA (British and Irish Law Education and Technology Association)* ekspertai vienoje iš Europos Komisijos vidaus rinkai skirtų konsultacijų rekomenduoja griežtai apibrėžti naudojamus terminus ir teigia, jog griežtesnė kontrolė net būtų žalinga e-prekybai. Dar

---

⁴ M. Wubben, B. W. Schermer, *Legal Aspects of the Digital Single Market*, Amsterdamas : Considerati, 2012 01, 26.

viena sritis, kurioje galima išvelgti pastangas sustiprinti visuomenės pasitikėjimą, yra duomenų apsauga. Geriausias to pavyzdys – Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas, kuris skatina skaitmeninių paslaugų teikėjų atsakomybę už vartotojų duomenų saugojimą, numato griežtesnes nuobaudas už privačių duomenų pažeidimą bei įpareigoja sukurti naują instituciją, kuri turėtų padėti harmonizuoti su duomenų apsauga susijusius įstatymus šalyse narėse. Apibendrinant galima teigti, jog didžiausi sunkumai kyla dėl didelių ES valstybių nacionalinės teisinės sistemos skirtumų. Todėl būtina ES institucijų priežiūra siekiant sukurti palankiausias sąlygas SVR plėtrai. Taip pat reikalingas didesnis piliečių informuotumas – dažnai ES piliečiai nežino savo teisių, kuriomis galėtų pasinaudoti apgaulės atveju skaitmeniniu būdu įsigyjant prekes ar paslaugas.

SVR ir Lietuvos atvejis

Siekiant sukurti gerai funkcionuojančią ir integruotą skaitmeninę rinką, būtinas aukštas technologinio tinklo išvystymas. Atsižvelgiant į naujausias tendencijas bei *Digital Agenda for Europe* išskeltus tikslus, Lietuva daugelyje sričių užima lyderės pozicijas: Lietuva yra trečia pagal plačiajuosčio interneto plėtros tempus Europoje ir įvardijama kaip viena iš 5 ES šalių, kurios pastangos plėtojant plačiajuosčių internetą Europos Komisijos vertinamos kaip pavyzdinės. Nepaisant to, jog Lietuva pagal interneto greitį yra tarp šalių lyderių (pirmoje vietoje pagal išsiuntimo greitį), Lietuvoje tik 16% gyventojų perka internetu – tai 27% mažiau nei kitose ES šalyse. Kęstutis Andrijauskas pastebi, kad tokie rodikliai greičiausiai susiję su bendru perkamumo mažėjimu. Kita vertus, pirkimo internetu tempai kasmet auga.

Lietuviai taip pat mažiau naudojami e-valdžios paslaugomis, o pagal privačias bei valstybines investicijas į IKT sektorių Lietuva yra paskutinėje vietoje. IVPK specialistai mažą naudojimąsi e-valdžios tiekiamomis paslaugomis aiškina tuo, jog didžioji dalis lietuvių tiesiog nejaučia poreikio naudotis kai kuriomis iš jų. Ieva Žilionienė pastebi, jog e-paslaugomis naudojama daugiau, kai yra jaučiama būtinybė atlikti tam tikrą veiksmą (pavyzdžiui, 95% lietuvių elektroniniu būdu deklaruoja pajamas). Tačiau ekspertė sutinka, kad e-galimybių viešinimui reikėtų skirti daugiau dėmesio. Vis dėlto, Lietuvos verslo įmonės intensyviausiai naudojami skaitmeninėmis viešosiomis paslaugomis (net 98%). Kęstutis Andrijauskas taip pat džiaugiasi, jog Lietuva lenkia kitas Europos šalis pagal naudojimosi internetu lygį bei mokyklinio ir studentiško amžiaus jaunimo kompiuterinio raštingumo rodiklius. Taigi, Lietuvos pasirengimą įgyvendinti ES skaitmeninę vidaus rinką galima vertinti teigiamai.